

UDK: 81

COPYRIGHT ©: MATEJA PETROVČIČ

Predlogi za zapisovanje in pregibanje besed iz kitajskega jezika

Mateja PETROVČIČ*

Izvleček

Trenutno veljavni *Slovenski pravopis* iz leta 2001 v paragrafih 1127–1129 določa način zapisovanja kitajskih besed v slovenščini. Obstoječi opis kitajskega jezika in pripadajoča pravila so dokaj pomanjkljiva, zato sinologi predlagamo vrsto sprememb in popravkov za zapisovanje in pregibanje kitajskih besed.

Ključne besede: *Slovenski pravopis* (2001), kitajski jezik, pinyin, kitajska lastna imena

Abstract

Paragraphs 1127-1129 of the currently valid edition of the *Slovenian Orthography*, published in 2001, prescribe the spelling of Chinese words used in Slovene texts. Due to the imperfection of the description of the Chinese language and of the spelling rules based on it in this work, sinology specialists propose some amendments to the rules for the spelling and declension of Chinese words in Slovene texts.

Keywords: *Slovenian Orthography* (2001), Chinese language, pinyin, Chinese proper names

1 Uvod

Trenutno veljavni *Slovenski pravopis* iz leta 2001 v paragrafih 1127–1129 določa način zapisovanja kitajskih besed v slovenščini. Opis kitajskega jezika je precej

* Dr. Mateja Petrovčič, asistentka na Oddelku za azijske in afriške študije, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani. E-mail: mateja.petrovcic@ff.uni-lj.si

pomanjkljiv, nič ni povedanega o strukturi ali pregibanju kitajskih osebnih imen, najhujša napaka, ki si je ne smemo privoščiti, pa je uvrstitev kitajščine med jezike, ki nimajo latinične pisave.

V preteklosti se je resda zvrstilo precej poskusov latinizacije kitajske pisave, toda od leta 1958 dalje, ko je vlada LR Kitajske sprejela pinyin kot uradni latinični zapis, ima kitajski jezik svojo latinično pisavo. Da ni pinyin le iz trte zvita modna muha, ki je ne gre upoštevati, je pokazal tudi čas. Leta 1982 ga je potrdila Mednarodna organizacija za standardizacijo, od leta 1986 dalje se uporablja v Združenih narodih, postopoma ga je sprejela večina držav sveta, začetek leta 2009 je stopil v veljavo celo na Tajvanu.

Poleg nespornega dejstva, da kitajščina že ima svojo latinično pisavo, je uporaba pinyin pomembna iz predvsem enega razloga: kitajski jezik pozna le 411 osnovnih zlogov, zaradi česar je že tako težko rekonstruirati zapis v pismenkah. Če ga še popačimo na nek svoj način, ni več mogoče ugotoviti prvotnega zapisa v pismenkah.

V prispevku so zbrani predlogi za popravke in dopolnitve Pravil, predvsem za paragrafe 1127–1129, omenjeni pa so še nekateri drugi paragrafi, za katere sinologi menimo, da bi jih bilo treba nekoliko spremeniti.

2 Predlog popravka in dopolnitve *Pravil*, § 1127–1129

Slovenski pravopis iz leta 2001 za kitajski jezik pravi naslednje:

1127 Kitajska pisava

Kitajščina ima ideografsko pisavo. V latinico jo prepisujejo na več načinov: v LR Kitajski se današnji uradni latinični prepis imenuje pinjin, med drugimi prepisi pa je najbolj razširjen angleški. V prvi preglednici je podan pinjinski, v drugi pa razlikovalni angleški latinični prepis.

1128 Pinjinski in naš latinični zapis

(preglednica s pisavo, izgovarjavo in zgledom v pinyinu; sledijo slovenski ustrezniki z zapisom in izgovarjavo ter zgledom)

V podomačenih besedah mehke šumnike *ć, ś, dž* pišemo in izgovarjamo *č, š, dž*, samoglasnik *ü* pa kot *i*.

Naglas je na prvem zlogu, v podomačenih besedah pa večinoma na (pred)predzadnjem: *Péking, Nánking, Henán, Šánghaj, Séčuan*.

Pri osebnih imenih je prvo priimek, drugo pa ime, npr. *Deng Xiaoping*.

1129 Angleški latinični zapis

V primeri s pinjinom ima nekaj posebnosti. Pinjinske pare po zvonečnosti podaja preglednica z nasprotjem tipa *p' – p*:

(kratka preglednica petih parov soglasnikov)

Poleg tega prim. še: *x – hs, r – rh, s – ss/sz*, npr. *P'an = Pan, Pin = Bin, Hsinhua = Xinhua*.

Obstoječi opis kitajskega jezika in pripadajoča pravila so dokaj pomanjkljiva, zato sinologi predlagamo sledeče popravke za zapisovanje in pregibanje kitajskih besed.

1127 Kitajska pisava

Kitajščina v osnovi uporablja logografske pismenke, vendar ima poleg nelatinične tudi lastno uradno državno in mednarodno priznano latinično pisavo pinyin (polno ime *hanyu pinyin*). Ljudska republika Kitajska ga je uradno sprejela leta 1958, Mednarodna organizacija za standardizacijo ga je kot ISO 7098 potrdila leta 1982, v Združenih narodih se uporablja od leta 1986, od januarja 2009 velja tudi na Tajvanu kot uradni latinični zapis kitajske pisave.

V preteklosti se je za zapisovanje kitajščine uporabljalo več sistemov, med katerimi je najbolj poznan Wade-Giles (1892), saj je bil v dvajsetem stoletju prevladujoči latinični zapis kitajskega jezika, predvsem v angleško govorečem svetu. Zasledimo ga v mnogih publikacijah, izdanih pred letom 1979. Trenutno se uporablja še na Tajvanu in ponekod v ZDA, običajno za zapis osebnih in nekaterih zemljepisnih imen.

Standardni kitajski jezik je sestavljen iz zgolj 411 osnovnih zlogov, ki se lahko izgovorijo v štirih različnih tonih, kar je skupno okrog 1300 različnih

zlogov. Posledično lahko isti zlog glede na njegov pomen zapišemo z več pismenkami. Za običajno pismenost je treba poznati od 3500 do 7000 pismenk, kar je manj kot desetina vseh dosedaj evidentiranih pismenk.

Oris razmerja med pismenkami in pinyinom s toni: 62 pismenk za zlog *ji* v prvem tonu (*jī*); 70 pismenk za zlog *ji* v drugem tonu (*jí*); 19 pismenk za zlog *ji* v tretjem tonu (*jǐ*); 64 pismenk za zlog *ji* v četrtem tonu (*jì*).

Zapis kitajskega jezika v slovenskih besedilih je razdeljen na tri ravni glede na rabo.

Prva raven

Primarni zapis v pismenkah in sekundarni zapis v pinyinu s tonemskimi znamenji. Uporablja se v učbenikih za kitajski jezik, slovarjih ter v znanstvenih in strokovnih besedilih. Na Tajvanu se kot sredstvo za učenje pismenk uporablja tudi sistem *zhuyin* oz. *bopo-mofo*, katerega elementi predstavljajo začetnice in končnice zlogov ter tonemska znamenja.

Druga raven

Pinyin brez tonemskih znamenj. Uporablja se za zapisovanje kitajskih lastnih imen in večino občnih besed. Za natančnejša pravila glej posamezne paragrafe *Slovenskega pravopisa*, pri čemer velja, da sodi kitajščina med jezike s svojo lastno latinično pisavo.¹

Poleg pinyinina je trenutno v rabi še nekaj sistemov za zapisovanje lastnih imen (*Wade-Giles*, *Tongyong pinyin*, *Gwoyeu Romatzyh* ipd). Zaradi prepoznavnosti in nedvoumnosti priporočamo dvojni zapis, tj. najprej pinyin, ki mu sledi dosedaj najbolj uveljavljeni zapis za posamezno lastno ime:

1. Osebna imena: *Ma Yingjiu* (*Ma Ying-jeou*),
2. Pomembnejša zemljepisna imena: *Gaoxiong* (*Kaohsiung*)
3. Uveljavljena stvarna imena: *Guomindang* (*Kuomintang*)

Pri citatni rabi in prevajanju uradnih listin ohranjamo obstoječi latinični zapis, ne glede na to, kateremu sistemu pripada.

Tretja raven

¹ Izbor ključnih pravil s primeri se nahaja tudi v prispevku *Pregled paragrafov Slovenskega pravopisa s primeri iz kitajskega jezika*, str. 103–113.

Črkovne zamenjave pri domačenju. Pinyin ne slovenimo, saj je njegova izgovarjava dokaj sorodna slovenski. Za zapis težjih imen nastopajočih v otroški in mladinski literaturi priporočamo nadomestno slovensko različico imena (nem.: *Hänsel und Gretel* – slo.: *Janko in Metka*) ali pomenski prevod imena (*ptica Jingwei* – *ptica Dolgorepka* ali *ptica Kamenčkarica*).

Tipografske zamenjave (gl. § 217–220 in 1071)

Tonemska znamenja nad samoglasniki opuščamo (gl. druga raven), ostalih tipografskih zamenjav ni: *guō/guó/guǒ/guò* – *guo*.

Pomni

1. Za črko *ü* ne uporabljamo tipografskih zamenjav, saj bi taka sprememba vodila do zlitja dveh različnih zlogov in povzročila dvoumnost: *nu* – *nü* in *lu* – *lü*.

2. Če je v izvorniku med zlogoma prisoten opuščaj, ga moramo ohraniti, saj bi opustitev privedla do dvoumnosti glede tega, ali govorimo o dveh ali enem zlogu (*Xi'an* – *Xian*) oziroma kje je meja med obema zlogoma (*Chang'an* – *Changan*: izgovarjava *Chang-an* oz. *Chan-gan*).

Zamenjave pri domačenju

Sistematičnih zamenjav pri domačenju ni. Med izposojenke iz kitajskega jezika sodijo naslednje besede: *tofu*, *liči*, *čovčov*, *šarpej*, *šicu*, *kungfu*, *tajfun*, *tajkun*. Večino občnih besed iz kitajskega jezika podomačujemo le govorno in oblikoslovno: *fengshui*², *yin yang*³, *taiji(quan)*, *qigong*, *guanxi* (gl. § 161).

² Na prvi pogled se morda zdi, da je beseda *fengshui* že tako zakoreninjena v slovenskem jeziku, da bi sodila med izposojenke, vendar besedilna korpusa Nova beseda in FidaPLUS pričata o tem, da je v uporabi cela vrsta različic:

FidaPLUS: *feng shui* (39), *feng šui* (43), *feng šuj* (26), *fengshui* (2), *fengšui* (2) in *fengšuj* (0).
Nova beseda: *feng shui* (46), *feng šui* (47), *feng šuj* (0), *fengshui* (0), *fengšui* (1) in *fengšuj* (0).

Zapisa *feng shui* in *feng šui* sta relativno uravnotežena, zato ne moremo govoriti o izposojenki. Poleg tega zapis *feng šui* nikakor ne približa slovenskemu bralcu pravilne izgovarjave, kar bi morda govorilo v prid tej različici. Iz omenjenih razlogov sinologi zagovarjamo zgolj govorno in oblikoslovno domačenje.

Poleg tega pisanje narazen ni pravilno, saj je *fengshui* ena sama beseda. Zlog *feng* je beseda za 'veter', zlog *shui* je beseda za 'vodo', a v besedi *fengshui*, ki izraža koncept geomantike, delujeta oba zloga le kot dela besede, in ne nosita prvotnega pomena. Morda je dosedanjemu zapisovanju narazen botrovalo dejstvo, da so v kitajščini vsi zlogi jakostno naglašeni.

³ *Yin yang* zapisujemo narazen, saj zloga označujeta dve polarni, vendar komplementarno delujoči

Besedni naglas

V kitajščini so načeloma vsi zlogi jakostno naglašeni, pri podomačitvah naglašujemo le zadnji zlog.

KITAJSKA LASTNA IMENA

Kitajska osebna imena

1. Kitajska osebna imena so običajno sestavljena iz treh zlogov. Prvi zlog predstavlja priimek, drugi in tretji zlog sta ime: *Mao Zedong, Jiang Zemin, Hu Jintao*. Nekatera osebna imena so dvozložna, pri čemer je prvi zlog priimek in drugi zlog ime: *Yue Fei, Cao Cao, Liu Bei, Wang Wei, Su Shi*. Pravilno zaporedje je vedno priimek – ime; prim. § 41.

Pomni

1. Poleg enozložnih priimkov obstaja tudi manjše število dvozložnih priimkov. Najpogostejši so: *Dongfang, Dongguo, Duanmu, Gongsun, Huangfu, Huyan, Linghu, Lüqiu, Murong, Nangong, Ouyang, Shangguan, Sikong, Sima, Situ, Xiahou, Yuwen, Zhangsun, Zhuge*. Primer tovrstnega osebnega imena: *Zhuge Liang, Ouyang Zhaodeng*.

2. Namesto rojstnega imena se ponekod uporablja umetniško ime: *Su Dongpo* (namesto *Su Shi*); *Li Taibo* (namesto *Li Bai*).

3. Kadar ima oseba dvojni priimek, pri čemer eden ni kitajski, velja zaporedje ime – priimek – priimek: *Lili Gao Novak*

4. Po sistemu Wade-Giles in tongyong pinyin stoji med obema zlogoma osebnega imena stični vezaj: *Ma Ying-jeou*.

2. Kitajskih osebnih imen ne domačimo, temveč ohranjamo njihovo izvorno obliko: *Deng Xiaoping, Yue Fei, Zhang Yimou*. O pisni podobi prevzetih osebnih lastnih gl. § 172 in 216.

Pomni

Izjemoma podomačujemo nekatera imena znanih zgodovinskih osebnosti: *Konfucij, Mencij, Sun Yatsen*. Prim. § 175.

PREGIBANJE KITAJSKIH LASTNIH IMEN

Pri kitajskih lastnih imenih, tako moških kot ženskih, pregibamo samo zadnjo sestavino: *Jiang Zemin, Jiang Zemina* (vendar *Jiang, Jianga*); *Wang*

si kozmični sili. Primerjaj z ostalimi izrazi.

Fuzhi, Wang Fuzhija (vendar *Wang, Wanga*); (prim. § 857). Osnove nikoli ne krajšamo, temveč jo lahko le podaljšujemo.

Pregibanje moških imen

Kitajska moška imena sklanjamo po prvi moški sklanjatvi: *Pu Songling – Pu Songlinga, Jiang Zemin – Jiang Zemina*, (gl. § 758 in 761) *Wang Wei – Wang Weija, Gao Guanghua – Gao Guanghuaa, Wang Feiya – Wang Feiyaja, Li Taibo – Li Taiboja* (za daljšanje osnove z j gl. § 781, za pravilno rabo orodnika gl. § 791).

Pomni

1. Kitajska moška imena, ki imajo za končnico dvoglasnik *-ou*, ne daljšajo osnove z *-j*, kot določa § 781, temveč jih pregibamo po prvi moški sklanjatvi brez podaljševanja osnove: *Gou, Goua; Zhou, Zhoua*.

2. Kitajska moška imena, ki imajo za končnico dvoglasnik *-ao* ali mnogoglasnik *-iao*, podaljšujemo s *-t*: *Mao – Maota, Xiao – Xiaota*.⁴

Pregibanje ženskih imen

Vsa kitajska ženska imena sklanjamo po tretji sklanjatvi, ne glede na končnico: *Wang Huiqin – Wang Huiqin; Zhang Ziyi – Zhang Ziyi; Bi Liye – Bi Liye, Wang Meiya – Wang Meiya*. (gl. § 809)

Kadar uporabljamo priimek kot edino sestavino ženskega osebnega imena, se lahko odločimo za nespremenjeno obliko (*Wang/Zhan/Gou*) ali za posamostaljeno obliko svojilnega pridevnika *-ova* in ga temu ustrezno sklanjamo: *Wangova – Wangove; Zhanova – Zhanove, Gouova – Gouove*; (prim. § 998) Priimkom, ki imajo za končnico dvoglasnik *-ao* ali mnogoglasnik *-iao*, pri tvorjenju svojilnih pridevnikov dodamo le *-va*: *Bao – Baova – Baove, Xiao – Xiaova – Xiaove* (primerjaj z: *Ba – Bajeva – Bajeve, Xia – Xiajeva – Xiajeve*)

⁴ Kitajski zlogi so v osnovi zgrajeni iz dveh enot: začetnega soglasnika in končnice, ki je lahko sestavljena iz enega ali večih samoglasnikov in nosnika [N] ali [ŋ]. V vsakem primeru je končnica neločljiva enota, ki je ne smemo krajšati.

Zaradi podobnosti s primerom *Mark – Marka* (vendar *Marko – Markota*) in § 781, ki ne vključuje nenaglašene *-o* (*metró – metroja, géto – géta*), smo se odločili za podaljševanje s *-t*. Poleg tega v slovenščini ni besed, ki bi se končale na diftong *-ao* [-au], zato tovrstnih zlogov ne moremo pregibati po zgledu *Dachau* [-au] (gl. § 782).

Mateja PETROVČIČ: Predlog za zapisovanje ...

Priimki, ki se končajo na samoglasnik ali *-r*, tvorijo svojilni pridevnik s podaljšanim obrazilom *-jeva*: *Bijeva – Bijeve, Xiajeva – Xiajeve, Mojeva – Mojeve, Erjeva – Erjeve* (gl. § 781)

Pomni

Namesto pregibanja lastnih imen priporočamo uporabo alternativnih rešitev (torej namesto *po mnenju Gouove/Bijeve/Huja* ipd. rajši *po mnenju gospe Gou, profesorice Bi, gospoda Hu* ali *kot meni gospa Gou, profesorica Bi, gospod Hu*).

3 Predlog popravkov nekaterih ostalih paragrafov

Poleg korenite spremembe paragrafov 1127–1129 predlagamo tudi dopolnitve nekaterih drugih paragrafov, ki se ne nanašajo neposredno na kitajski jezik. Dopolnjeni odseki so podčrtani, nesprejemljivi odseki so prečrtani.

34 Lastna imena

Lastna imena so poimenovanja posameznih bitij (tudi živali), zemljepisnih in stvarnih danosti (npr. imena krajev, delov zemeljskega površja, nebesnih teles; ustanov, delovnih organizacij in podjetij, umetnostnih del, dinastij ali obdobj ipd.): *Jasna, Prešeren, Morana, Slovenec, Lisko; Maribor, Azija, Saturn; Unicef, Litostroj, Fiat, Požganica, Partizanka; Tang, Vzhodni Han, Obdobje vojskujočih se držav.*

164 Občne besede

Večino prevzetih občnih besed pri nas domačimo pisno (izgovorno, oblikoslovno in skladijsko pa vse); načeloma jih pišemo le po domače tedaj, kadar jih prečkujemo iz nelatiničnih črkovnih pisav ali pa jih črkovno zapisujemo iz ideogramov.

169 Pomni

Kitajski jezik uvrščamo med jezike z latinično črkovno pisavo.

180 Nelatinične pisave

Podomačeno pišemo imena vseh vrst iz grških in ciriličnih pisav (izjema je srbsko-hrvaška), azijskih (izjema sta turška in kitajska), afriških, polinezijskih in drugih: *Papandreu, Ksirovunu, Pugačov.*

570 Posebnosti

1. Skupaj pišemo pridevnike na -ski, tvorjene iz večbesednih imen (lahko povezanih tudi z vezaji): *Van de Velde*, *Dos Passos*, *von Essen*, *Mac Divitt*, *De Amicis*, *Ben Gurion*, ~~*Mao Cetung*~~ *Mao Zedong*, *Aix-les-Bains* > *vandeveldejevski*, *dospassosovski*, *vonessnovski*, *macdivittovski*, *deamicisovski*, *bengurionski*, ~~*maocetungovski*~~ *maozedongovski*, *aixlesbainski*. Če imajo predimki opuščaj, ta odpade: *O'Neill* > *oneillovski*.

Podobno se tudi *Mao Cetung* v § 857 in § 967 zamenja z *Mao Zedong*.

1118 Azijske, afriške in druge pisave

Med njimi so različne pisave: latinične, kakor je npr. indonezijska, svahilijska ali kitajska, cirilske v nekdanji Sovjetski zvezi, samostojne črkovne, npr. arabska ali hebrejska, zlogovne, npr. japonska, in hieroglifske, npr. ~~kitajska~~.

Nelatinične pisave prenašamo v slovensko po načelih za zapisovanje slovenskih glasov. Opuščamo prečrkovalne ovinke prek pisav drugih jezikov, npr. angleščine, francoščine, portugalske, španščine, ruščine. (Izjema so necirilske nelatinične pisave jezikov nekdanje Sovjetske zveze, ki jih v slovenščino prenašamo po ustrezni ruski obliki.) Po domače pišemo tudi imena plemen in imena ljudstev (Indijanci in Eskimi ipd.) ter poimenovanja pojmov in predmetov iz njihove kulture in civilizacije. Tudi zgodovinska lastna imena in poimenovanja pojmov in predmetov kulture in civilizacije vseh predkolumbovskih ljudstev pišemo po domače; tako tudi imena predklasičnega kulturnega izročila, npr. egipčanska, babilonska, številna hebrejska. Nekaj primerov: *Džebel*, *Džida*, *Kolombo*, *Bejrut*, *Džakarta*, *Cejlon*, ~~*Čang*~~, ~~*Sečuan*~~, ~~*Šantung*~~, *Tbilisi*, *Ordžonikidze*, *Taškent*, *Komanči*, *Sjuksi*, *Kjovi*, *Apači*, *Tutankamon*, *Ra*, *Izak* ipd.

Posebnost so le imena, ki so na to področje prišla iz evropskih ali neevropskih jezikov, pisanih latinično; ta pišemo v skladu s pravili za pisavo ustreznih jezikov, npr. *New Delhi*, *Salisbury*, *Shandong*, *Xi'an*.

Ime za provinco *Sichuan* je že dokaj ustaljeno zemljepisno ime, zato ga pišemo podomačeno, torej *Sečuan* (gl. § 185). Kljub temu pa zgled *Sečuan* ne sodi v drugi odstavek paragrafa 1118, ki opisuje prenos besed iz jezikov z nelatiničnimi pisavami.

Zgleda *Čang* in *Šantung* sta na tem mestu iz dveh razlogov neustrezna. Prvič, kitajščina sodi med jezike z lastno latinično pisavo, in drugič, ti dve imeni ne

Mateja PETROVČIČ: Predlog za zapisovanje ...

sodita v kategorijo ustaljenih imen, zato ju zapisujemo v pinyinu: *Chang* in *Shandong*.

Literatura

Slovenski pravopis. (2001) Ljubljana: Založba ZRC in ZRC SAZU Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša.